

Göl, Göz, Gör, Koz, Köz Sözcüklerinin Kökeni Üzerine

<Etymological Roots of the Words 'Göl', 'Göz', 'Gör', 'Koz', and 'Köz'>

Göl, göz, koz, köz sözcükleri ve bunların ortak kökeni hakkında şunları söylemek mümkündür.

Bazı dil bilimcilerin Türkçedeki '**göl**' sözcüğünü Orta Farsçadaki '**çukur ve bataklık**' anlamına gelen '**köl**' sözcüğüne bağlantılı göstererek yaptıkları açıklamalar vardır. Bir kısım dil bilimciler '**göl**' sözcüğünün Farsça kökenli olduğunu da açıkça söylüyorlar. Bakalım bu sözcükler birbiri ile bağlantılı mı ve bu sözcüklerin kökeni veya yazılı örnekleri ne kadar eski?

Bana göre Farslar pek çok sözcük gibi bu sözcüğü de Türkçeden aldılar. Farsça toplama bir dildir ve söz varlığının ciddi bölümü Ön-Türk dillerinden alıntıdır.

Farslar için Türkçeden alıntıladıkları '**göl**' sözcüğü '**bataklık**' anlamından evrilmiş olabilir. Ancak 'duru su birikintisine' bakan atalarımız su yüzeyinde kendilerini ve yansıyan manzarayı görünce bu su birikintisini de '**görmek**' kökünden '**gör**' sözcüğü ile adlandırmıştır. Muhtemelen bu sözcük insanların bir ayna icat etmesinden çok daha eski bir dönemde türetilmiş olmalıdır. Bu sözcüğün sondaki sesin ağızlarda değişime uğraması sonucu zamanla '**göl**' şeklini almıştır. Bunun dilde kanıtları ve yazılı örnekleri de oldukça eskidir. Aşağıda bunun kanıtlarına örnekler üzerinden değineceğim.

Hem '**göl**' sözcüğü hem de onun kökteşi bir fiil olan '**görmek**' anlamındaki '**gör**' sözcüğü, Eski-Türkçe döneminde, Orhun Yazıtlarında (735 yılı veya öncesinde) geçmektedir. Eski Türkçede de bu sözcük '**su birikintisi**'/'**durgun-su-birikintisi**' anlamındaydı ve Türkçede bu sözcük hiçbir zaman '**bataklık**' anlamında veya '**bataklık**' anlamında kullanılmadı. Bu bataklık anlamı belki bu sözcüğü ilk olarak alıntılayan Farsların yaşadığı coğrafya ile ilgili olarak, alıntıladıkları ve kendi dillerinde '**köl**' şeklinde seslendirdikleri bu sözcüğe Farsların verdiği anlam olabilir. Farslar bugünkü İran topraklarının en-eski veya yerli sahipleri değildi. Ancak bu ayrı bir konu burada detayına girmeyeceğim.

Eski-Türkçe '**kör-**' / '**gör**' sözü '**görmek**' fiili kökteşi sözcüklerdir. Bu sözcükler Eski-Türkçe '**köz**' (**göz adı**) ile '**gözetmek**', '**gözükmek**', '**göstermek**' sözleri ile de kökteştir. Üstelik dil bilimi adamları tarafından ayrı kökten geliyor gibi gösterilen Eski-Türkçe '**yanan kömür, kor**' anlamındaki sözcük de '**göz**' sözü ile kökteştir.

Bunları ayrı kökten zannetme yanılgısının sebebi bu '**yanan kömür, kor**' anlamındaki '**köz**' sözünün kök anlamında sadece "**yanmak**" fiil anlamı olduğunu fakat '**ışımak, ışıık, ısı, alev, ateş, lamba, ışığı-görmek/ışık**' gibi anlamların olmadığını sanmalarındır. Yani sözlüklerde tanımları eksik yapınca bakılan sözlerin kökleri anlaşılmas olmaktadır. Sözlüklerimizi

inceleyince bunu örneklerinin maalesef binlerce farklı sözcük için de geçerli olduğu görülmektedir.

Işık olmadan görmenin mümkün olmayacağını bilen atalarımız **ışık, yansıma, ateş, ısı ve göz** ve **görmek** kavramları arasında ilişki kurması söz konusu olmuştur. Bugün Azeri ağızlarında 'ayna' anlamında kullanılan 'güzgü' sözcüğünün geçmişte 'gözgö' veya 'gözgör' şeklinde seslendirilen biçiminden evrilmiş olmalıdır. Atalarımızın ışık saçan 'köz' parçasını **ışık sebebi ile 'görmelerini sağlayan'** göz anlamındaki (**köz**) sözcüğünde olduğu gibi, bu kök sözcüğe yükledikleri ortak anlam havuzundan aldıkları bilgi ile tanımlamaları söz-konusu olmuştur. Yani 'göz' sözcüğünün en eski kök anlamında zaten **ışık, yansıma, ateş, ısı ve göz ve görmek** anlamları vardı. Dil bilimi sözcüklere son dönemlerde verilen anlamlar üzerinden köklere varamazlar. Ancak bunun kanıtları eski yazıları incelediğimizde buradaki sözcüklerin nasıl türetildiğine bakınca görünmektedir.

Üstelik Atalarımız 'ceviz (**koz**)' ağacı ve meyvesini de '**koz**' olarak adlandırılmıştır. Atalarımız bu meyveyi yerinden fırlamış bir göze benzettikleri için buna da aynı kökten '**koz**'/'**köz**' adını vermeleri durumu söz-konusu olmuştur. Türk dilinin farklı lehçe ve ağızlarında aynı adın farklı meyvelere veriliyor olması da bu sebeptendir. 'Koz' (ceviz) Meyvesi yerinden çıkmış bir göz gibi görüldüğü için bu adı verdikleri ve muhtemelen başka meyvelere de yuvarlak ve göze benzer görünümünden dolayı aynı adın verilmesi söz konusu olmuş olabilir. Bu ad Hint Avrupa dilleri ve Orta-Farsçaya Türkçeden alıntılanmıştır. Ancak dil bilimcilerin çoğu bunu bilmezler. Onlar bu sözcüğün de köklerini Türkçede aramazlar. (*Azeri ağızlarında ve başka pek çok Türk dilli topluluklarda bugün bile cevizde 'koz' derler.*)

Peki, bu '**göz**'/'**koz**'/'**köz**' sözleri **ışığı görmek, ışımak, ışık-dolayısı ile görmek** veya aynı kökten olmakla ışığı yüzeyinde yansıttığı için '**göl**' (**su birikintisi**) gibi anlamlara gelmiş ise, bütün bu anlamlarda aynı kökten farklı sözcükler türetilerek bu '**göz**' kök sözcüğü, farklı yazılı kaynaklarda da kullanılmış mıdır? Kullanıldı ise, buna dair eski yazılı örnekleri gösterebilir-miyiz? O örneklerde de aynı kökten burada saydığım anlamlar türetilmiş olarak net bir şekilde görünmekte midir? Yani, **görmek, ışık, ateş-ışım, köz, göz, göl, veya ceviz ya da ona benzer (göz gibi yuvarlak görünümlü) başka bir meyve ad olmuş mu?**

Türk dili gibi eklemeli bir dil olduğu kesin olarak bilinen Sümer dilinde bu sözcükler aynı kökten bahsettiğim anlamda sözcükleri türetmiş olarak görünmekte.

Sümer diline bu sözlerin Sümer Öncesi Ön-Türk dillerinden alıntılanmış olabileceğinin işaretleri vardır. Sümer dilinde '**gur**' sözü (bizim **gör** sözumüz ses-değeri yakını veya karşılığı olan sözlerden birisidir ve) **ışık, aydınlık, göz-kulak-olmak/gözetlemek** anlamlarında kullanılmıştır.

Sümer dilinde (bizim **görüm** sözumüz ses-değeri karşılığı olan sözcük) olan '**gurum**' sözünün anlamlarından birisi, '**göz-kulak-olmak**' / '**gözlemlemek**' / '**gözetlemek**' anlamıdır. Sümerce aynı sözün ('**gurum**' sözünün) yanmak, yakmak anlamı da vardır ve bu anlam zaten yukarıda

anlattığım gibi sözün kök anlamında olmalıydı. Sümer dilinde ‘gurun’ sözü ‘meyve’ ve ‘yemiş’ anlamında da kullanılan sözdür. Muhtemelen bu söz ‘ceviz’ (koz) anlamında veya göz gibi yuvarlak görünümlü meyvelerin genel adı ve/veya onlardan bazılarının adı olarak kullanılmış olması bu şekilde bir göze benzerlikleri dolayısı ile kurulmuş bağlantı ile ilgili olmalıdır. Sümer dilindeki bu ‘gurun’ sözünün bir diğer anlamı ‘depo’, ‘ambar’ anlamıdır. Bu da muhtemelen ‘küçük bir depo’, ‘küçük bi kiler’ veya ‘koltuk-altı-ambarı’ gibi bir sözdür. Türkçede ‘bir-göz-oda’, ‘depo içinde bir göz’, ‘dolabın-gözü’ kavramları bugün de kullanılmaktadır. Anlaşılan geçmişte de bir ‘göz’/‘gör’ sözü kökünden yapılan sözcük doğrudan müstemilat veya ambar anlamında kullanılmış görünüyor.

Türk dilinde ‘göz-’ sözünden türetilmiş ‘görümce’ sözü Sümer dilinde de bir sözcüğe bağlanarak bileşik sözcük formunda yakın ses değeri ile kullanılmıştır. Sümer dilinde ‘görümce’ anlamına gelen sözcük ‘dam gurus’ sözüdür. Başka bir yazımda bu ‘dam’ sözcüğünün ‘kız’, ‘kadın’, ‘dişi’ anlamında Ön-Türk dilinde kullanımı olduğundan ve Avrupa dillerine de geçtiğinden ve Türkçedeki köklerinden bahsetmiştim. Bu sözcük hem de dilimizde ‘çatı’ veya ‘ev’ anlamına gelen sözün de kökünde bulunmaktadır. İşte bu ‘dam-’ sözü ile kullanılmış olan ‘-gurus’ sözünün de Türk dilindeki ‘görüş’ sözcüğü ile ses-değeri ve anlam örtüşmesi ortadadır.

Böylece Sümer dilinde ‘dam-gurus’ bileşik sözcüğü ‘görümce’ anlamında (‘kız bakan’ veya ‘kadın gören’ gibi bir anlamdan dolayı) kullanılmış oldu.

Bizim Türkçemizdeki ‘gör-’ sözünü Sümer dilinde ‘igar’ olarak görmekteyiz ve anlamı da ‘görmek’. Bu sözcük de de ses-değeri ve anlam örtüşmesi gayet açıktır.

Sümer dilinde ‘gölet’, ‘göl’ anlamına gelen sözcük ‘garim’ sözcüğüdür. Bu sözcüğün de bizim dilimizdeki ‘görüm’ sözüne ses-değeri yakınlığı çok açıktır. Zaten ‘göl’ ve ‘gör’ sözlerinin duru su birikintisinden ışığın yansıması ve suyun üzerinden bir ayna gibi insanın manzarayı ve kendisini görüyor olmasından dolayı Sümer’den daha eski bir dönemde adlandırıldığı görülmektedir. Sümerlerde de benzer bir adlandırma kullanılmıştır.

Sümer dilinde alevlendirmek, tutuşturmak anlamındaki söz ‘gar/gar’ sözcüğüdür ve bu sözün de ‘gör’ sözüümüz ile ses-değeri yakınlığı vardır. Sümer dilinde ‘geşnu’ / ‘geş-nu’ sözleri ‘ışık’, ve ‘geşnu’ sözü de ‘çakmak-taşı’ anlamında kullanılmış ve bu sözcüğün ‘geş-’ kökü ile ‘göz’ sözüümüzün ses-değeri yakınlığı da söz konusu. Üstelik ‘geşnu’ sözcüğü ile bizim dilimizdeki gün- kökünden ‘güneş’ sözünün de ses-değeri yakınlığı görülüyor.

Sümer dilinde aynı kökten olan ‘geş-nur’ sözcüğü ise hem ‘ışık’ hem de ‘lamba’ anlamında kullanılmıştır.

Sümer dilinde ‘guşur’ sözcüğü hem ‘ışın’ hem ‘sinyal’ hem de ‘ışık’ anlamında kullanılmış sözcüktür. Bu sözcük bizim dilimizdeki ‘ışır’ (ışımak) sözü ile ses değeri yakınlığı ve anlam örtüşmesi içinde görünüyor ve üstelik bu sözcüğün kökündeki ‘guş-’ kök-sözcüğü yine ‘göz’ sözüümüze ses değeri yakınlığı içinde.

Sümer dilinde **ateş** Tanrısının adı **'gir/gira'** olarak geçmekte. Bu sözcük muhtemelen Sümer uygarlığının daha erken dönemlerinde daha çok kullanılmış olabilir. Bu sözcük bizim dilimizde **'gör'/'göre'** sözleri ile ses-değeri yakınlığı içinde. Sümer dilinde **'ateş yakmak'** anlamına gelen bazı sözler **'geş-bar-ra..la'** sözü, **'izi..la'** sözü ve **'izi..ri'** sözcüğüdür. Bu sözcüklerden **'geş-'** kökü bizim dilimizde hem **'güneş'** hem de **'göz'** sözü ile ses-değeri yakınlığı içindedir. Aynı zamanda Sümerce **'izi-'** kökünden bu örneğini verdiğim sözcüklerin her ikisinin bizim dilimizdeki **'ısı'** ve **'ışı'** sözleri ile ses-değeri yakınlığı vardır. Aslında anlam örtüşmesi de var aynı köklerin, çünkü Sümerce **'iz-zi'** ve **'izi'** sözleri **ateş, ısı, ışık, alev, sıcak** anlamlarına geliyor. Yani aynen bizim dilimizdeki **'ısı'** ve **'ışı'** sözleri ile hem ses-değeri hem de tam bir anlam örtüşmesi söz konusu. Aradan geçen binlerce yılda sadece Sümer **Z** sesi bizde **S** sesine dönüşmüş. Aynı ses dönüşümü bugün bile Türk dilinin farklı lehçe veya ağızları arasında bilinen ve görülen bir-şeydir.

*Not2: Sümer dilinde **'emeş'** sözcüğü de aynı şekilde **ateş, ısı, ışık, alev, sıcak** anlamına gelen sözcük ve bu sözcük de bizim dilimizdeki **'kamaş'** (**kamaşmak/göz-kamaşmak**) sözü ile ses-değeri ve anlam yakınlığı içerisindedir. Aynı zamanda bu sözcük de bizim **'güneş'** sözcüğümüz ile yakın ses değeri içindedir.*

Bu örneklerden anlaşılıyor ki, Sümer ve Türk dillerinde **göz, görmek, ışık, ısı, ısımak, ateş/köz** ve **göl** sözcükleri arasında köken birliği vardır. Sümer dili muhtemelen bu sözcükleri Sümer Öncesi Ön Türk dillerinden birisinden alıntılanmış olabilir.

Ahmet Ardiç

Faydalanılmış olan makaleler, sözlükler ve diğer kaynaklar:

- [Aydın, Nafiz ; "Büyük Sümerce Sözlük", 2013 TDK yayınları, Ankara / ISBN 978-975-16-2609-7]
- [Etimoloji Türkçe, <www.etimolojiturkce.com>]
- [Sözce Sözlük,<www.sozce.com>]
- [S.Nişanyan-Sözlük, Çağdaş Türkçenin Etimolojisi< www.nisanyansozluk.com >]

YASAL UYARILAR: Bizim bu yazımızı kısmen veya tamamen paylaşmak isterseniz, yazar adını (Ahmet Ardiç) belirterek kaynak göstermek kaydı ile paylaşabilir veya alıntı yapa bilirsiniz.

Telif hakları © 2020 Ahmet Ardiç

'Copyright' © 2020 by Ahmet Ardic - All Rights Reserved

Yazışma Adresi: "Ata Team Alberta Canada"

turkicresearch@gmail.com